

ВІДГУК

офіційного опонента – докторки юридичних наук,
професорки **Чанишевої Галії Інсафівни** про дисертаційну роботу **Гриня Дмитра Володимировича** на тему «**Медіація як альтернатива вирішення індивідуальних трудових спорів**», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дослідження не викликає сумнівів, оскільки одним із заходів децентралізації, який надає можливість звужити сферу впливу держави на суспільство і замінити цей вплив механізмами саморегуляції, є запровадження інституту медіації як альтернативного способу врегулювання спорів. В Україні інститут медіації тільки починає розвиватись і використовується не так активно, як, можливо, цього хотілося б. Інші ж країни вже давно використовують альтернативні способи вирішення спорів (конфліктів), які необхідно поступово запроваджувати і в нашій державі. Хоча останнім часом дослідження та вивчення інституту медіації набирають обертів й у вітчизняній науці, медіація отримує закріплення на законодавчому рівні. Так, 16 листопада 2021 р. було прийнято Закон України «Про медіацію», дія якого поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Водночас закріплення медіації на законодавчому рівні призвело до розширення варіантів альтернативного вирішення спорів (конфліктів). Для більшості громадян країни медіація є відносно новою й непоширеною, на відміну від інших зарубіжних країн, у яких медіація запроваджена й часто практикується.

Актуальність обраної теми підвищується ще й тому, що ґрунтовних наукових досліджень особливостей застосування медіації як альтернативи вирішення індивідуальних трудових спорів у контексті останніх змін до чинного законодавства ще не проводилося.

Актуальність дисертаційного дослідження також підтверджується його підготовкою на виконання Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р., а також цільової комплексної програми Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого «Проблеми вдосконалення правового регулювання відносин у сфері праці та соціального захисту» (номер державної реєстрації 0111U000960).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. За допомогою чітких визначень понять, проведеної систематизації та класифікації тощо, а також з урахуванням зарубіжного досвіду автору вдалося досить аргументовано висловити свої думки щодо особливостей застосування медіації як альтернативи вирішення індивідуальних трудових спорів, а також сформулювати пропозиції щодо вдосконалення порядку застосування законодавства в цій сфері. Позиції, які формулює та відстоює автор роботи, ґрунтуються на останніх досягненнях правової науки. Варто зауважити, що наукові положення дисертаційної роботи об'єктивно відображають реальний стан медіації в системі альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів.

Основні наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, є теоретично обґрунтованими, що забезпечується застосуванням раціональної сукупності сучасних загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, а саме: діалектичного, порівняльно-правового, логіко-семантичного, логіко-юридичного, методу групування, системно-функціонального, історико-правового, системно-структурного та ін. Зазначені методи застосовувались у взаємозв'язку та взаємозалежності, що зумовило всебічність, повноту й об'єктивність отриманих наукових результатів. Вдалими вибір методів дослідження, аналіз і синтез наукової літератури, нормативно-правових актів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження, яке

полягає в тому, щоб з урахуванням концептуальних розробок юридичної науки, доктрини трудового права, вимог чинного законодавства дослідити особливості застосування медіації як альтернативи вирішення індивідуальних трудових спорів, а також сформулювати ідеї щодо вдосконалення порядку застосування законодавства в цій сфері, дозволили успішно розв'язати поставлені завдання, а саме: визначити особливості та здійснити класифікацію конфліктів (спорів) у трудових відносинах; встановити правову природу медіації як альтернативи вирішення індивідуальних трудових спорів, виокремити її види та основні засади застосування; виокремити історичні передумови виникнення медіації, проаналізувати зарубіжний та вітчизняний аспекти; з'ясувати сутність, класифікацію та джерела альтернативних способів вирішення спорів; охарактеризувати місце медіації в системі альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів; піддати комплексному опрацюванню питання зарубіжного досвіду застосування медіації для врегулювання індивідуальних трудових спорів; з'ясувати правові передумови запровадження медіації для врегулювання індивідуальних трудових спорів в Україні; визначити та окреслити шляхи адаптації інституту медіації для врегулювання індивідуальних трудових спорів в Україні; сформулювати науково-обґрунтовані висновки щодо вдосконалення чинного законодавства в аспекті застосування медіації як альтернативи вирішення індивідуальних трудових спорів.

Сформульовані мета і завдання вказують на глибину наукового пошуку, його комплексний характер та інноваційний підхід здобувача до вирішення проблем комплексного загальнотеоретичного дослідження особливостей застосування медіації як альтернативи вирішення індивідуальних трудових спорів.

У процесі дослідження дисертантом було проаналізовано значний обсяг нормативного матеріалу, зроблено широкий огляд наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених у сфері трудового права, загальної теорії права, філософії, інших галузевих правових наук. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на положеннях Конституції України, законодавчих та підзаконних нормативно-

правових актів, які регулюють особливості застосування медіації як альтернативи вирішення індивідуальних трудових спорів. У роботі використано міжнародно-правові акти, законодавство низки зарубіжних країн, судову практику, довідкову літературу, аналітичні та статистичні матеріали тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних досліджень особливостей застосування медіації як альтернативи вирішення індивідуальних трудових спорів у контексті останніх законодавчих змін.

Заслужують на підтримку такі положення, що мають наукову новизну. Так, у дисертації детально були проаналізовані альтернативні способи вирішення спорів. Зазначається, що правова категорія «альтернативний спосіб вирішення спору» не знайшла свого нормативного закріплення у межах національного законодавства. Дослідивши як національні, так і міжнародні підходи до аналізу цієї категорії, дисертантом було запропоновано розуміти зазначені способи вирішення спору як позаюрисдикційні форми врегулювання юридичних конфліктів, що являють собою сукупність засобів, за допомогою яких усуваються суперечності між сторонами, здійснюється розв'язання спору шляхом примирення із залученням третьої незалежної особи – посередника, відбувається мінімізація грошових та часових витрат, а також негативних наслідків для учасників конфлікту. Джерела альтернативних способів урегулювання спору були визначені як зовнішні форми закріплення правової норми, що надають останній об'єктивного виразу, а відтак і гнучкості її практичного застосування. Нормативні джерела було запропоновано класифікувати на національні та міжнародні.

У межах процедури врегулювання індивідуальних трудових спорів дисертантом запропоновано розуміти медіацію як позасудову форму вирішення індивідуального трудового спору, при якому незалежна третя сторона (медіатор) допомагає конфліктуючим сторонам знайти консенсус шляхом гнучкої процедури – переговорів, що відбуваються за взаємної згоди сторін з урахуванням принципів добровільності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін.

У межах дисертаційного дослідження було проведено порівняльний аналіз з іншими альтернативними способами вирішення спорів, зокрема з переговорами, арбітражем та третейським розглядом, а також визначено як медіація співвідноситься із врегулюванням спору за участю судді. Доведено, що хоча врегулювання спору за участю судді, яке часто в літературі називається «судовою медіацією», такою не є, і хоча медіація й врегулювання мають спільні риси, але це абсолютно різні процедури й ототожнювати або вважати врегулювання підвидом медіації недоцільно.

Запропоновано запозичити досвід Республіки Польща і закріпити в чинному Законі України «Про медіацію» ще один принцип, а саме «право медіатора на винагороду», тим самим наголосивши, що послуги медіатора – це послуги платного характеру, а медіатор як представник незалежної професії повинен бути впевнений в отриманні винагороди за сприяння конфліктуючим сторонам у пошуку консенсусу.

Правові передумови запровадження медіації в Україні запропоновано поділяти на передумови міжнародного та національного характеру. Міжнародні передумови запровадження медіації здебільшого представлені низкою рекомендацій та директив, що були прийняті в рамках Європейського Союзу та Ради Європи. У контексті вивчення національних передумов запровадження медіації констатовано, що останні репрезентовані низкою законодавчих та підзаконних актів. Правовою передумовою запровадження медіації як форми вирішення індивідуальних трудових спорів було прийняття в 2021 році Закону України «Про медіацію».

У контексті вдосконалення чинного законодавства запропоновано привести у відповідність норму ст. 221 КЗпП України із положеннями ст. 222-1 КЗпП України. Також з метою адаптації інституту медіації, поширення його ролі в суспільстві, зокрема при вирішенні індивідуальних трудових спорів, запропоновано запровадження обов'язкової медіації як досудового способу врегулювання індивідуального трудового спору. Пропонується розглядати

звернення до медіатора в індивідуальних трудових спорах як передумову права на пред'явлення позову до суду в порядку цивільного судочинства.

Автором підтримується позиція щодо доцільності застосування медіації для вирішення не лише індивідуальних, а й колективних трудових спорів. Окрім зазначеного, науково обґрунтовано необхідність удосконалення правового становища та статусу медіатора, зокрема, шляхом створення єдиного спеціально уповноваженого органу держави (наприклад, Палати медіаторів України), який би здійснював підготовку та сертифікацію медіаторів, вів реєстр медіаторів. Це сприяло б поширенню медіації на всі регіони країни, доступу громадян до медіаторів, а відтак і доступу до цієї процедури.

У дисертації сформульовані й інші висновки та положення, що мають наукову новизну.

Загалом наукова новизна визначається сучасною постановкою проблеми, дослідженням нових ідей та тенденцій в аспекті теми дисертації. У роботі дістали подальший розвиток раніше проаналізовані положення, а також сформульовані нові наукові тези і висновки, запропоновані автором особисто та надані ним до захисту.

Ознайомлення з дисертаційним дослідженням дає підстави для висновку про те, що автором повною мірою вирішено зазначені вище завдання, досягнута мета дослідження та вперше у вітчизняній доктрині трудового права здійснено комплексне теоретико-правове дослідження медіації як альтернативи вирішення індивідуальних трудових спорів у контексті останніх змін до чинного законодавства.

Обсяг дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам. Сформульовані в дисертації наукові положення та висновки є загалом обґрунтованими і достовірними. Автором для обґрунтування власних висновків і пропозицій використано достатню кількість джерел, що свідчить про глибину наукового пошуку і забезпечує комплексний розгляд поставлених завдань.

Повнота викладу одержаних результатів. Усі основні наукові ідеї, положення та висновки дисертації повною мірою є апробованими, доступними

широкій науковій спільноті. Результати наукового пошуку знайшли відбиття у трьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений Міністерством освіти і науки України, в одній науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, а також у тезах трьох доповідей і наукових повідомлень, оприлюднених на наукових конференціях.

Висновки, пропозиції і рекомендації, що містяться у дисертації, мають безперечне теоретичне і практичне значення та можуть бути використані: у *науково-дослідницькій діяльності* – для подальшого вивчення проблемних питань застосування альтернативних способів, у тому числі медіації, для вирішення індивідуальних трудових спорів; у *правотворчості* – з метою вдосконалення норм чинного законодавства, які регулюють питання розгляду та вирішення індивідуальних трудових спорів; у *правозастосуванні* – результати наукового дисертаційного дослідження можуть сприяти вдосконаленню порядку застосування медіації як альтернативи вирішення індивідуальних трудових спорів; в *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Трудове право», «Альтернативні способи вирішення спорів», відповідних спецкурсів, а також для підготовки підручників, посібників, практикумів та іншої додаткової навчальної літератури для студентів, аспірантів та викладачів..

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Водночас, як і при дослідженні будь-якої складної і нової проблематики, в зазначеному дисертаційному дослідженні містяться дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії та напрямами подальшої розробки цієї проблеми.

1. Видаються дискусійними визначення дисертантом понять індивідуальних і колективних трудових спорів. Так, індивідуальний трудовий спір автор визначає як юридичне протиріччя, котре має місце між працівником (потенційним, дійсним чи колишнім) та роботодавцем з приводу укладення, виконання та розірвання трудового договору, дотримання норм трудового законодавства та вимог локальних нормативно-правових актів підприємства, установи чи організації. У свою чергу, колективний трудовий спір – це сукупність нерегульованих розбіжностей сторін колективних

відносин з приводу встановлення і зміни соціально-економічних умов праці, ведення колективних переговорів, укладення, зміни і виконання колективних трудових договорів і колективних угод, а також розбіжності, що стосуються економічних, соціальних і культурних інтересів працівників, які виникли на різних рівнях між соціальними партнерами.

Під час публічного захисту дисертації хотілося б почути додаткові пояснення автора, чому індивідуальний трудовий спів він визначає як «юридичне протиріччя», а колективний трудовий спір – як «сукупність неврегульованих розбіжностей». Потребує уточнення, як видається, предмет індивідуального трудового спору і предмет колективного трудового спору. Автору варто також пояснити, які «колективні відносини» він має на увазі, про які зазначається у визначенні поняття колективного трудового спору.

2. У підрозділі 1.2 «Медіація як альтернатива вирішення індивідуальних трудових спорів: поняття, види та принципи» дослідження дисертантом зазначається, що «процедура медіації при вирішенні індивідуального трудового спору характеризується етапністю та має розглядатися як багатоступенева діяльність учасників відповідної примирної процедури, що спрямована на досягнення її мети, а саме вирішення індивідуального трудового спору на основі взаємних поступок». Як видається, під час роботи над дисертацією автору варто було б більше уваги приділити саме процедурі медіації при вирішенні індивідуальних трудових спорів, зокрема, більш детально розглянути етапи, з яких складається процедура медіації. Від цього дисертаційне дослідження набуло б не тільки теоретичного, а й практичного значення.

3. У Висновках до дисертації зазначається, що у межах даного дослідження було проведено порівняльний аналіз з іншими альтернативними способами вирішення спорів, зокрема, з переговорами, арбітражем та третейським розглядом, а також визначено як медіація співвідноситься із урегулюванням спору за участю судді. Доведено, що «хоча врегулювання спору за участю судді, яке часто в літературі називається «судовою медіацією», такою не є, і хоча

медіація та врегулювання мають спільні риси, але це абсолютно різні процедури й ототожнювати або вважати врегулювання підвидом медіації недоцільно». На нашу думку, в дисертації автору варто було б детально проаналізувати переваги медіації над судовим вирішенням трудових спорів. Хотілося б почути висновки автора щодо цього питання під час прилюдного захисту дисертації.

4. У роботі проаналізовані принципи медіаційного процесу при вирішенні трудових спорів в Україні, які, на нашу думку, досить змістовно та повно відображають специфіку здійснення відповідної діяльності та які слід урахувати протягом усього процесу медіації. Водночас необхідно відзначити, що перелік цих відправних засад не може бути вичерпним, а повинен поступово розширюватися паралельно із подальшим удосконаленням досліджуваного правового інституту. Як видається, це, по-перше, позитивно вплине на регулювання відповідної діяльності, по-друге, дозволить покращити практичну діяльність медіаторів; по-третє, зробить медіацію більш зрозумілою для пересічних громадян; по-четверте, створить сприятливе поле для проведення подальших наукових досліджень, присвячених відповідній проблематиці.

Висловлені пропозиції та зауваження в більшій мірі є переважно дискусійними та не створюють суттєвого впливу на високий рівень виконаної дисертаційної роботи. Теоретичні результати й наукові положення, які містяться в даній дисертації характеризуються єдністю змісту і свідчать про особистий вклад дисертанта в науку трудового права.

Крім того, висловлені зауваження не ставлять під сумнів значимість роботи, достовірність її висновків, наукову новизну та вагомість одержаних результатів з урахуванням фундаментальності проблематики. Необхідно визнати, що у дисертаційному дослідженні Гриня Дмитра Володимировича здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення важливої наукової проблеми, яка полягає в тому, щоб на підставі вивчення міжнародного та зарубіжного досвіду, аналізу судової практики, трудо-правової регламентації медіації як форми альтернативного вирішення індивідуальних трудових спорів, осмислення наукових підходів учених до розуміння поняття, видів та принципів

медіації, її місця в системі альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів, розробити певні рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства щодо розгляду та вирішення індивідуальних трудових спорів.

Загальний висновок. Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, всі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження Дмитра Володимировича Гриня відповідає обраній ним спеціальності 081 – Право, робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною роботою, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

Дисертація Дмитра Володимировича Гриня на тему «Медіація як альтернатива вирішення індивідуальних трудових спорів», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:

Докторка юридичних наук, професорка,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувачка кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Галія ЧАНИШЕВА

Галія Чанишева
Галія Чанишева

